

Bo Reimer

SOM-UNDERSÖKNINGEN 1986: UPPLÄGGNING OCH UTFALL

Den institutionsbaserade frågeundersökningen Samhälle Opinion Massmedia (SOM) avser att belysa svenska folkets orientering i samhällsfrågor av olika slag. Det är en riksrepresentativ undersökning och omfattar personer 15-75 år, kyrkobokförda i riket. Avgränsningarna av de yngsta och de äldsta grupperna har gjorts på grundval av både teoretiska och metodologiska bedömningar.

Urvalet i SOM '86 är 2.500 personer. Storleken, som är mer än dubbelt så stor som den som gäller för en genomsnittlig opinionsundersökning, är betingad av de deltagande projektens intresse av att i analyserna bryta ner materialet och även studera mindre gruppers orientering. Urvalet var ett obundet slumpmässigt urval (OSU) med lika urvalssannolikhet för samtliga i populationen.

Frågeformuläret till SOM '86 utarbetades helt och hållet inom statsvetenskapliga institutionen. Det delades in i sju sammanhållna block av frågor:

Massmedier, politik och samhälle, energi och kärnkraft, Sveriges förhållande till omvärlden, boendemiljö, intressen och fritidsaktiviteter samt bakgrundsuppgifter. Antalet frågor uppgick till drygt 70 stycken, varav merparten emellertid var uppdelade på delfrågor. Det totala antalet svar avgivet per svarperson uppgick därför till mer än 200. Två frågor (yrke och tidningsval) ställdes som öppna frågor. Övriga frågor hade fasta svarsalternativ.

Formuläret skickades ut tillsammans med en informationsfolder den 14 oktober 1986. Ett tack- och påminnelsebrev till samtliga personer ingående i urvalet följde veckan därpå. Efter ytterligare en vecka skickades ett påminnelsebrev tillsammans med ännu ett frågeformulär och en informationsfolder. Nästan en månad efter det första utskicket, den 11 november 1986, skickades ett sista påminnelsebrev och ett tredje formulär till de personer i urvalet som ännu inte hade svarat.

Under perioden 24 november till 5 december genomfördes telefonpåminnelser, där SCB's telefongrupp i första hand försökte motivera personerna i urvalet att fylla i enkäten. I andra hand genomfördes en kort telefonintervju. Den 20 december 1986 avbröts fältarbetet.

Som framgår av tabell 1 uppgår svarsfrekvensen till 77 procent. Av dessa svar består nio procentenheter av korta telefonintervjuer, där enbart några centrala frågor ingår. Knappt 100 enkäter har inkommit anonyma. Andelen fullständiga enkäter uppgår följaktligen till 64 procent av nettourvalet.

Tabell 1 Svarsfrekvens SOM '86

Ursprungligt urval	2.500	
Bortdefinierade	107	
semester, utlandsvistelse,		
långvarigt sjuka	97	
ej spårade postreturer	10	
Nettourval	2.393	100%
Ej svar	548	
Svar	1.845	77%
Kortintervjuer via telefon	221	
Inskickade enkäter	1.624	68%
Anonyma svar	82	
Fullständiga enkäter	1.542	64%

Ur registret över totalbefolkningen framkommer vissa centrala uppgifter om personerna i urvalet. Med hjälp av dessa uppgifter går det att belysa vilka grupper som har besvarat enkäten och vilka som inte har gjort det.

Tabell 2 Svarsfrekvens i grupper (procent)

	enkät	kort tele- intervju	ej svar
<u>Kön</u>			
Män	66	9	25
Kvinnor	63	9	28
<u>Ålder</u>			
15-19	73	5	22
20-29	61	7	31
30-39	60	10	30
40-49	64	11	25
50-59	66	9	25
60-75	67	11	22
<u>Riksområde</u>			
Stockholm	53	11	36
Östra mellansverige	67	8	25
Småland med Öarna	77	8	14
Sydsverige	68	7	25
Västsverige	62	9	29
Norra mellansverige	70	12	18
Mellersta Norrland	69	8	23
Övre Norrland	65	11	24
<u>Medborgarskap</u>			
Svensk medborgare	65	9	26
Utländsk medborgare	49	11	40

Anm: Svartsfrekvensen uppdelat på olika grupper blir p g a de 82 anonyma enkäterna lägre än den totala svartsfrekvensen.

Svarfrekvensen är lägst bland utländska medborgare och bland personer bosatta i Stockholmsområdet. Även yngre personer, dock ej de i yngsta åldersgruppen, har svarat i lägre utsträckning än vad övriga grupper har gjort.

En jämförelse med studier genomförda med motsvarande metod och storlek visar att svarsandelen i denna studie inte avviker nämnvärt. De lokalstudier som regelbundet genomförts vid Avdelningen för masskommunikation har på mindre orter haft en något större svarsandel än vad SOM-studien hade, på större orter - och då framför allt i Stockholm - en lägre svarsandel.

Liknande riksstudier genomförs av Testologen AB genom den s k Sverige-Nu-undersökningen. Deras riksstudie hösten 1985 gav, med liknande bortfallsredovisning, 68 procent svar. Som hjälpmedel för att höja svarsfrekvensen utnyttjar Testologen AB emellertid böcker och lotter till icke svarsvilliga, en utväg som inte beagnas av SOM.

Fördelningen på svarpersonerna avviker från populationens fördelning genom att vissa grupper, t ex utländska medborgare, yngre personer och personer bosatta i Stockholm har svarat i mindre utsträckning än övriga och följaktligen är underrepresenterade. Av dessa grupper brukar normalt inte utländska medborgare ingå i urvalen. Yngre personer och personer bosatta i storstadsområden svarar traditionellt sett i lägre utsträckning än övriga grupper.

* * * * *

SOM-undersökningen har ur ett metodologiskt perspektiv fungerat tillfredsställande. Med tanke på frågeformulärets storlek är den uppnådda svarsfrekvensen acceptabel. De personer som har svarat motsvarar strukturellt väl den population som den skall representera. De eventuella problem som finns med att icke-svararna avviker i större utsträckning än rent demografiskt från svarspersonerna är inte större än i andra undersökningar.

Kvaliteten på de inkomna svaren verkar, så gott det går att bedöma, att vara hög. Det interna bortfallet uppgår normalt till mellan 50 och 100 svar per fråga, en nivå som inte verkar orimligt hög med tanke på spännvidden i frågorna. På de centrala frågor där jämförelsemöjligheter finns med tidigare studier, angående t ex partival och tidningsläsning, är överensstämmelsen i svaren hög.

Slutbedömningen av SOM-undersökningen är sålunda att den metodologiskt uppvisar både de förtjänster och brister som karakteriserar denna typ av studier. Den kan därigenom sägas uppfylla de krav som ursprungligen ställdes på den.